

3. Тертишник В.М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі України: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09. Дніпропетровськ, 2010. 473 с.
4. Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є. Освідування і право особи на недоторканність. Часопис НУ «Острозька академія». Серія: «Право». 2011. № 1 (3). 13 с.
5. Ключуряк С.С. Межі процесуального примусу при проведенні освідування у кримінальному провадженні. Форум права. 2012. № 4. С. 464–469. URL: <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journas/FP/2012-4/12kssukr.pdf>.
6. Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: наук.-практ. посібник. К.: «Атіка», 2009. 64 с.
7. Лук'янчиков Є.Д. Примусове освідування у кримінальному провадженні. Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матер. VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 грудня 2015 р.) / Ред. кол.: проф. В.Д. Берназ, проф. Є.Л. Стрельцов, проф. Н.А. Орловська, доц. Н.В. Неледва. Одеса: «Фенікс», 2015. С. 142–145.
8. Дуфенюк О.М., Кунтій А.І. Правова регламентація проведення освідування: проблеми та шляхи вирішення. Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія: «Юридична». 2015. № 4. С. 298–306.

СМОЛЯНІНОВА О. Я.,

здобувач

(Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»)

УДК 343.98

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З УХИЛЕННЯМ ВІД СПЛАТИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ

Стаття присвячена кримінальним правопорушенням, пов'язаним з ухиленням від сплати митних платежів. Запропоновано авторське розуміння способу вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. Розкрито особливості способів учинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, наведено типові способи вчинення цих правопорушень. Визначено роль та значення способу вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів.

Ключові слова: ухилення від сплати митних платежів, криміналістична характеристика, спосіб вчинення кримінального правопорушення, розслідування, митний кордон.

Статья посвящена уголовным правонарушениям, связанным с уклонением от уплаты таможенных платежей. Предложено авторское понимание способа совершения уголовных правонарушений, связанных с уклонением от уплаты таможенных платежей. Раскрыты особенности способов совершения уголовных правонарушений, связанных с уклонением от уплаты таможенных платежей, приведены типичные способы совершения таких правонарушений. Определена роль и значение способа совершения уголовных правонарушений, связанных с уклонением от уплаты таможенных платежей.

Ключевые слова: уклонение от уплаты таможенных платежей, криминалистическая характеристика, способ совершения уголовного преступления, расследование, таможенная граница.

The article is devoted to a criminal offense related to evasion of payment of customs duties. The author's understanding of the method of committing criminal offenses connected with evasion from payment of customs payments is offered. The peculiarities of methods of committing criminal offenses connected with evasion from payment of customs payments are revealed. Typical ways of committing criminal offenses related to tax evasion are presented. The role and significance of the method of committing criminal offenses connected with evasion from payment of customs payments is determined.

Key words: *evasion of customs payments, forensic characteristics, way of committing a criminal offense, investigation, customs border.*

Вступ. У системі структурних елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, особливе значення має спосіб вчинення злочину. Саме спосіб вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є об'єднувальною ланкою щодо всіх інших елементів криміналістичної характеристики, адже цей елемент є основою для орієнтації в обставинах кримінального провадження, висунення версій, планування та організації розслідування, розробки заходів запобігання таких злочинам.

Проблематиці криміналістичного значення способу вчинення злочину приділяли увагу такі науковці, як Р.С. Белкін, А.Ф. Волобуєв, В.Г. Гончаренко, Л.Я. Драпкін, Г.Г. Зуйков, О.Н. Колесниченко, В.П. Колмаков, Г.А. Матусовський, М.В. Салтєвський, М.П. Яблоков та ін. Злочинні дії, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, як правило, кваліфікуються як ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), оскільки ст. 212 Кримінального кодексу (далі – КК) України охоплює не тільки податки і збори, передбачені Податковим кодексом України, а й митні платежі, порядок сплати яких регламентовано як податковим, так і митним законодавством. Дослідженням способів ухилення від сплати податків присвячені роботи Т.М. Барабаш, Л.П. Брич, Р.С. Довбаша, О.С. Задорожнього, В.В. Лисенка, П.В. Цимбала, Г.Г. Філоненко тощо. Однак питання визначення способів ухилення від сплати митних платежів не були предметом окремого дослідження вітчизняних науковців. Побудова методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, неможлива без відомостей, які докладно відображають вказану злочинну діяльність. Тому проведення криміналістичного дослідження способів вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є обґрунтовано необхідним.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення авторського підходу до розуміння способу вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, виокремлення типових способів вчинення таких злочинів та визначення його зв'язку з іншими елементами криміналістичної характеристики цих кримінальних правопорушень.

Результати дослідження. У криміналістичній літературі цілком слушно звернено увагу, що криміналістика за своєю природою починається лише там, де кримінальне право за своєю природою завершує роботу: матеріальне кримінальне право має своїм предметом вчинення злочинного діяння і покарання, формальне кримінальне право, тобто процес, містить правила застосування матеріального кримінального права. Але яким способом скоюється злочин? Як досліджувати ці способи і розкривати їх, які були мотиви, цілі – про все це нам не говорять ні кримінальне право, ні процес. Це становить предмет дослідження криміналістики [1, с. 12].

З'ясовуючи сутність способу вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, необхідно відмітити, що в етимологічному словнику спосіб розуміється як образ дії, дія або система дій, той або інший порядок дій, прийом, метод здійснення чого-небудь у досягненні якої-небудь мети [2, с. 447]. Згідно з тлумачним

словником спосіб визначається як дія або система дій, що застосовуються під час виконання будь-якої роботи, здійснення будь-чого [3, с. 658]. Тобто спосіб – це система дій, які направлені на досягнення певної мети.

Особливо важливу роль даних про спосіб вчинення злочину на практиці важко переоцінити. З цього приводу М.П. Яблоков зазначає, що чим швидше будуть знайдені відомості про спосіб скоєння злочину, тим успішніше йтиме його розкриття, оскільки знання даних про спосіб багато в чому сприяє формуванню ймовірних слідчих версій про особу або про коло осіб, які можуть вчинити злочин, про окремі істотні деталі механізму і властивості інших елементів криміналістичної характеристики [4, с. 67]. У свою чергу В.Я. Колдін наголошує, що через спосіб вчинення злочину відбувається відображення протиправного діяння в зовнішньому середовищі, що свідчить про складність цього явища об'єктивної дійсності, яке створює систему взаємопов'язаних структурних елементів, що становлять ядро криміналістичних моделей злочинів, основу методики розслідування окремих видів злочинів [5, с. 154].

Спосіб скоєння будь-якого злочину – одна з обставин, що обов'язково мають бути встановлені в процесі розслідування. У зміст способу прийнято включати дії з готування, безпосереднього вчинення і приховування злочинного діяння [6, с. 23]. Варто відмітити, що спосіб вчинення злочину – не просто сума або якийсь комплекс поведінкових актів, а визначена цілісна структура поведінки, що є певною системою. Як будь-яка система, що має певну структуру, спосіб вчинення злочину утворюється із взаємопов'язаних елементів, актів поведінки, спрямованих на підготовку, вчинення і приховування злочину. Ці акти поведінки – дії, операції, прийоми – сполучаються за певною ієрархією і субординацією як частини цілеспрямованої вольової діяльності [7, с. 73]. М.І. Єнікеев відмічає, що спосіб вчинення злочину – це система прийомів, дій, операційних комплексів, зумовлених метою і мотивами дій, психічними і фізичними якостями особи, в яких виявляються психофізіологічні й характерологічні особливості людини, її знання, вміння, навички, звички і ставлення до різних проявів дійсності. Для кожного злочину існує свій системний «набір», комплекс дій і операцій. У кожної людини також є система узагальнених дій, що свідчать про її індивідуальні особливості. Ці комплекси так само індивідуалізовані, як і папілярні візерунки пальців, проте, відрізняючись від останніх, сліди цих комплексів завжди залишаються на місці злочину [8, с. 105].

У криміналістичній науці існують різноманітні визначення поняття «спосіб вчинення злочину». Так, В.О. Образцов вважає спосіб вчинення злочину системою, елементами якої є дії, операції, рухи, прийоми, що призводять до певних наслідків та викликають певні зміни в навколишньому середовищі [9, с. 100]. На думку І.О. Возгріна, спосіб вчинення злочину – це система взаємозалежних та взаємообумовлених дій, за допомогою яких злочинець досягає своєї мети [10, с. 26]. Натомість М.П. Яблоков визначає спосіб вчинення злочину як об'єктивно та суб'єктивно зумовлену систему поведінки суб'єкта до, під час та після вчинення злочину, що утворює характерні сліди, які дають змогу за допомогою криміналістичних прийомів та засобів отримати уявлення про сутність того, що відбулося, окремі риси злочинця та визначити на цій підставі найбільш оптимальні методи вирішення завдань розкриття злочину [11, с. 65]. Водночас найбільш авторитетною є позиція, запропонована Г.Г. Зуйковим, згідно з якою спосіб скоєння злочину – це система дій з підготовки, скоєння і приховування злочину, детермінована умовами зовнішнього середовища і психологічними якостями особи, пов'язаними з вибіркоvim використанням відповідних засобів та умов його місця і часу [12, с. 205].

З наведених визначень поняття способу вчинення злочину слідує, що він характеризує злочинне діяння з якісної сторони, вказує, як і яким чином скоєно злочин, які саме прийоми застосовані та в якій послідовності, який механізм вчинення злочинних дій і, нарешті, які сили і засоби використовував злочинець для вчинення злочину. Спосіб вчинення злочину характеризує якісну своєрідність злочину, показує його індивідуальні особливості, розкриває дії злочинця в конкретній ситуації. Знання способу вчинення злочину дозволяє виявити злочин, коло причетних до нього осіб і встановити характер їхніх злочинних дій. Все це зумовлює необхідність вивчення і узагальнення конкретних способів скоєння кримінальних

правопорушень у тій чи іншій сфері, в тому числі й пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів [13, с. 134].

Аналіз судових рішень по кримінальних правопорушеннях, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, дозволяє стверджувати, що основним кримінальним правопорушенням, пов'язаним з ухиленням від сплати митних платежів, є ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Згідно з п.п. 14.1.113 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України митні платежі – це податки, що відповідно до цього Кодексу або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України, контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи [14]. При цьому слід враховувати, що злочин, передбачений у ст. 212 КК України, є пов'язаним з ухиленням від сплати митних платежів у випадку, коли таке ухилення здійснюється з порушенням правил переміщення товару через митний кордон України. З огляду на це, на нашу думку, спосіб вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, – це сукупність дій винної особи, які спрямовані на умисну несплату митних платежів шляхом порушення вимог митного та податкового законодавства.

М.А. Погорецький стверджує, що особливістю приховування економічних злочинів є передусім те, що такі дії у своїй основі орієнтовані на економічний обман у широкому розумінні, спрямовані на використання свідомо неправдивих відомостей або навмисну їх фальсифікацію у сфері економічних відносин [15, с. 15]. Про те, що всі способи ухилення від сплати податків є різновидом обману, наголошують Л.П. Брич та В.О. Навроцький [16, с. 194]. Подібної позиції дотримується також А.Л. Дудніков, який відмічає, що для економічних злочинів (у тому числі й податкових) увесь комплекс дій з підготовки, вчинення та приховування злочину тісно взаємопов'язаний, та нерідко складно встановити чіткі межі між цими діями [17, с. 212]. Іншими словами, в разі вчинення ухилень від сплати податків способи підготовки і способи приховування слідів злочинів, як правило, збігаються і не можуть бути відокремлені один від одного та вчиняються шляхом обману контролюючих органів [18, с. 8].

Ухилення від сплати митних платежів може здійснюватися шляхом дій (недостовірне декларування товарів, дії щодо зниження або звільнення від сплати митних платежів тощо) та бездіяльності (приховування товарів від контролюючих органів, несплата митних платежів без поважної причини тощо). Слід зазначити, що всі способи ухилення від сплати митних платежів спрямовані на невиконання обов'язку зі сплати митних платежів. Невиконання цього обов'язку може відбуватися найрізноманітнішими способами, як активними, так і пасивними. При цьому, зауважимо, що законодавець пов'язує факт настання умисного ухилення від сплати митних платежів зі значним, великим та особливо великим розміром несплачених митних платежів, сума якого періодично змінюється [19].

Необхідно відмітити, що способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, мають деякі спільні ознаки, важливі в криміналістичному аспекті: 1) вони зумовлені податковим та митним законодавством, що регулює правовий механізм сплати митних платежів; 2) способи вчинення ухилень від сплати митних платежів пов'язані з підзаконними актами, що регулюють порядок обліку економічних показників, правила ведення господарських операцій, обігу товарно-матеріальних цінностей тощо; 3) в основі способів учинення ухилень від сплати митних платежів лежить економічна сутність, властива тому чи іншому виду митного платежу.

Як свідчить аналіз слідчої та судової практики типовими способами вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є такі: заявлення декларантом або уповноваженою ним особою недостовірних відомостей про митну вартість товарів; недостовірне зазначення коду товару згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності; заявлення в митній декларації неправдивих відомостей з метою неправомірного звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру; надання неправдивих відомостей щодо сплати митних платежів контролюючому органу; несплата митних платежів у строк, встановлений законом; недекларування або

недостовірне декларування товарів, що переміщуються через митний кордон України; недотримання умов митних режимів. Наведені способи ухилення від сплати митних платежів також можуть бути пов'язані зі способами таких злочинів, як підроблення документів, зловживання владою або службовим становищем, службове підроблення.

Способи ухилення від сплати митних платежів можна класифікувати за відповідним критерієм. Підставами для класифікації способів учинення ухилень від сплати митних платежів є: вид митного платежу (мито, акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції), податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції); окремі елементи правового механізму митного платежу (платник податку, об'єкт оподаткування, база оподаткування, ставка податку, порядок обчислення податку, строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку); сфера господарювання (будівництво, промисловість, сільське господарство тощо); суб'єкт ухилення від сплати митних платежів (декларант – фізична особа, що переміщує особисто товари через митний кордон; декларант – фізична особа, що не переміщує особисто товари через митний кордон; керівники юридичних осіб – декларантів; особи, які не мають або приховують своє відношення до товарів і переміщення їх через митний кордон); вид товару (транспортні засоби, товари народного споживання, підакцизні товари, продукти харчування тощо).

Варто звернути увагу на те, що кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, у переважній більшості є транснаціональними організованими злочинами. Згідно з ч. 2 ст. 3 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року транснаціональним визнається злочин, якщо він вчинений: а) у більш ніж одній державі; б) в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; с) в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі; d) в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі [20]. Останнім часом ухилення від сплати митних платежів учиняється із застосуванням можливостей офшорних зон. Офшорні компанії є ключовим інструментом для побудови різноманітних схем ухилення від сплати митних платежів. Прикладами таких способів ухилення від сплати митних платежів є: під час імпорту товари надходять не з офшорних зон, а з країн походження, тоді як офіційно це зовнішньоторговельна операція з офшорною компанією, а під час експорту товари спрямовують відразу в країни їх реалізації; реалізація товару афілійованій офшорній компанії з мінімальною націнкою з подальшим збутом продукції, що виготовлена вже офшорною фірмою тощо [21].

Таким чином, ухилення від сплати митних платежів вчиняються з метою уникнення обов'язку зі сплати митних платежів. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати митних платежів настає за умови, якщо відомості щодо сплати митних платежів є недостовірними, якщо такі діяння призвели до фактичного ненадходження коштів до державного бюджету України у визначених розмірах. Основними носіями інформації про вчинення ухилень від сплати митних платежів є документи (фінансові, бухгалтерські, податкові, митні) і тільки вони містять основну «слідову картину» вчиненого злочину. При цьому наголосимо, що самі по собі документи зовнішніх ознак вчинення ухилення від сплати митних платежів не містять. Ці ознаки знаходяться у змісті документів у вигляді перекручувань або фальсифікацій. Це два основні способи внесення інтелектуальних змін до документів, два види їх підробки стосовно ухилень від сплати митних платежів [22, с. 254–255].

Висновки. Визначення способу вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, має вагомe значення для розслідування цих злочинів, оскільки він безпосередньо пов'язаний з іншими елементами їх криміналістичної характеристики та відіграє важливу роль як джерело фактичної інформації, що має організаційне і тактичне значення в процесі розслідування. Знання найбільш поширених способів вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, дає можливість слідчому з'ясувати, яким шляхом готуються, вчиняються і приховуються такі злочини. Вивчення способів вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухилен-

ням від сплати митних платежів, дозволяє стандартизувати, накопичити і зберегти інформацію про криміналістично значущі ознаки. Детальна інформація про способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, стане підґрунтям для розробки дієвих рекомендацій з розслідування цих злочинів.

Список використаних джерел:

1. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Санкт-Петербург: Тип. М. Меркушева, 1908. 940 с.
2. Цыганенко Г.П. Этимологический словарь русского языка. Киев: Радянська школа, 1970. 599 с.
3. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 57000 слов; под ред. Н.Ю. Шведовой. М.: Рус. яз., 1985. 797 с.
4. Яблоков Н.П. Криминалистическая методика расследования (некоторые теорет. положения). М.: Изд-во МГУ, 1985. 97 с.
5. Колдин В.Я. Актуальные вопросы теории и методологии криминалистики. Методологические и теоретические проблемы юридической науки. М., 1986. С. 154–161.
6. Закатов А.А., Соловьев Н.А. Характеристика способов совершения детоубийства. Белкинские чтения «Памяти учителя». Н. Новгород, 2001. С. 23–28.
7. Жордания И.Ш. Психолого-правовая структура способа совершения преступления. Тбилиси: Изд-во «Сабчота Сакартвело», 1977. 233 с.
8. Еникеев М.И. Юридическая психология: учебник для вузов. М.: Изд. группа НОРМА-ИНФРА, 2001. 517 с.
9. Образцов В.А. О криминалистической характеристике преступлений. Вопросы борьбы с преступностью. 1986. № 25. С. 100–108.
10. Возгрин И.А. Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. 475 с.
11. Криминалистика: учебник / под ред. Н.П. Яблокова. 4-е изд., перераб. и доп. М.: НОРМА-М, 2010. 752 с.
12. Зуйков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления: дисс. ... докт. юрид. наук: 12.717. М., 1970. 305 с.
13. Александров И.В. Уклонение от уплаты налогов: основы криминалистической характеристики. СПб.: Издательство «Юридический центр-Пресс», 2011. 232 с.
14. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
15. Погорецький М.А. Способи вчинення злочинів у кредитно-банківській сфері та їх значення для оперативного-розшукової діяльності та кримінального процесу. Кримський юрид. вісник. 2009. Вип. 2 (6). С. 14–22.
16. Брич Л.П. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні. К.: Атіка, 2000. 288 с.
17. Дудніков А.Л. Криміналістичне поняття «спосіб злочину». Проблеми законності. 2012. Вип. 120. С. 209–219.
18. Кучеров И.И. Расследование налоговых преступлений: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. М., 1995. 170 с.
19. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
20. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789
21. Скачко А.В. К вопросу о способах уклонения от уплаты таможенных платежей, взимаемых с организации или физического лица, как элементе криминалистической характеристики преступления. URL: http://dom-hors.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/pep/2018/11/law/skachko.pdf
22. Оніщик Ю.В. Матеріальні сліди під час розслідування ухилень від сплати податків. Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія «Право». 2014. Вип. 26. С. 253–256.

